

- ב. דבר שמחירו קצוב וידוע, נראה שאפילו פחות משתות יש בו אונאה (עפ"י מחנה אפרים אונאה ז — עפ"ד הגמרא בב"ב צה, הרא"ש בפרקנו ורש"י בקדושין פרק ב).
- ג. האומר לחברו מכור לי נכסך בחפץ זה ששוה כך וכך, ונמצא שוה פחות, אפשר שאם אינו פחות ממה שאמר בכדי שתות — הרי זו מחילה. וכן הדין באומר לאשה התקדשי לי בחפץ זה ששוה כך וכך. וצריך עיון (עפ"י אבני מלואים לא סק"א — בדעת רש"י).

דף נא

- ק"ז. א. האם יש חילוק בדין אונאה בין לוקח שנתאנה למוכר, בין הדייט לתגר, ובין מכירת סחורה למכירת בעל הבית כלי תשמישו או תכשיטיו?
- ב. חפץ ששוה חמש והמוכר אמר למכרו בשש, והיה מוכן למכרו אף בפחות מעט, והלוקח ידע על כך ואמר לעצמו אתן לו שש כדי שאתבענו אחר כך להחזיר אונאתי — האם יש לו אונאה?
- ג. האומר לחברו 'על מנת שאין לך עלי אונאה'; 'ע"מ שאין בו אונאה' — מה הדין?
- ד. מה דינו של הנושא ונותן באמנה לענין אונאה?
- א. אחד הלוקח ואחד המוכר יש להם אונאה (וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך — אל תונו. שאם טעה המוכר ובא למכרו פחות משויו — אסור לקנות ממנו א"כ אומר לו בפירוש כך הוא שוה. בה"ג).
- כשם שאונאה להדייט כך אונאה לתגר. רבי יהודה אומר: אין אונאה לתגר. ופירש רב נחמן בשם רב [ותניא כוותיה], בספסר הקונה ומוכר וידוע כמה שוה המקח, ובהזולתו מחל ללוקח לפי שנצרך למעות מזומנים. רב אשי פירש דברי רבי יהודה שהתגר אינו בתורת אונאה — כלומר אפילו פחות מכדי אונאה חוזר (אם נתאנה, שחיי תלויים בכך ותקנו לו שיחזור. רש"י).
- אף על פי שהאמוראים מפרשים דברי רבי יהודה — אין הלכה כמותו, שכן דרך אמוראים לפרש דברי התנאים, אף אותם שאין הלכה כמותם (רא"ש).
- בעל הבית המוכר כלי תשמישו או תכשיט [להוציא כגון בעלי בתים האורגים וריעות למכירה. וכן הדין לשאר סחורה העומדת לימכר. ראשונים] — אין עליו תביעת אונאה, שחביבים עליו כליו ואינו מוכרם אלא ביוקר (וכאילו פירש ואמר כלי זה שאני מוכרו בכך וכך, יודע אני שהוא שוה פחות. רש"י). כן אמרו רבי אלעזר ורב דימי. וכן הורו למעשה רב חסדא ורבא.
- א. כתבו התוס': דוקא שתות, אבל ביותר משתות — אף בבעל הבית יש אונאה. וכן עשה ר"י מעשה (רא"ש. וכן פסק בתשובה קב, ג). אבל הרמב"ן הרשב"א והר"ן כתבו [בשם גאון] שלוקח מבעל הבית אין לו אונאה ולא ביטול מקח.
- ב. דין זה אמור רק אם מכיר בו הלוקח שהוא בעל הבית, אבל אינו מכירו, או כגון שמכר על ידי סרסור — יש עליו תביעת אונאה (רא"ש).
- ג. אין חילוק מחמת מה מוכר בעל הבית את כליו, אם מחמת דחק מועט או מרובה, או מסיבה אחרת (עפ"י שו"ת הרא"ש קב, ג).
- ד. נתאנה בעל הבית המוכר כליו — יש לו אונאה. וכן בעל הבית הלוקח כלים, לעולם יש בו אונאה (עפ"י תוס' רמב"ן ועוד).

ב. משמע בגמרא שיש לו אונאה באופן זה [אם לא שקנה מבעל הבית כלי תשמישו]. גם כאן אין יכול לחזור אלא בכדי שיראה לתגר או לקרובו, כשאר דין אונאה (עפ"י רמ"א חו"מ רכו. וע' בבאור הענין באילת השחר).

ג. האומר לחברו 'על מנת שאין לך עלי אונאה' — רב אמר: יש לו עליו אונאה, שמתנה על מה שכתוב בתורה הוא ותנאו בטל. ושמואל אמר: אין לו עליו אונאה.

לאביי, רב סבר כרבי מאיר שאפילו בדבר שבממון תנאו בטל, ושמואל סבר כרבי יהודה שתנאו קיים. ולרבא, לרב אפילו רבי יהודה מודה כאן, משום שהמתאנה לא ידע בודאות על האונאה כדי שימחול. ואכן אם מפרש, שאמר המוכר ללוקח, חפץ זה שאני מוכר לך במאתים יודע אני בו שאינו שוה אלא מנה, על מנת שאין לך עלי אונאה — אין לו עליו אונאה. וכן הדין בלוקח שפירש. ולשמואל, אפילו רבי מאיר מודה שתנאו קיים, לפי שאין יודע כעת בודאות שעוקר לדברי תורה.

א. יש מפרשים שרבא לא ירד לבאר במה נחלקו רב ושמואל, אלא רק אומר שלרבי יהודה יש חילוק בין סתם למפרש. יתכן שרב אמר דבריו אפילו לרבי יהודה, ובסתם, ויתכן שרב אמר כרבי מאיר ושמואל כרבי יהודה, ובמפרש. וכן מבואר מדברי רב ענן, ששמואל אמר דלא כרבי מאיר, וכך היא סוגיין דעלמא (רמב"ן ועוד).

ב. מבואר בתוס' שלשמואל תנאו קיים אפילו לרבי מאיר כל שאינו יודע באמת כמה שוה, אפילו אם אומר 'יודע אני שהוא שוה כך וכך' — כיון שלא עקר בודאי הדין. לדעת הרמב"ם (מכירה יג, ג), אין בכלל 'מפרש' אלא אם יודע כמה האונאה, אבל בלאו הכי צריך להחזיר האונאה.

ג. רבנו חננאל פסק כרב שהלכה כמותו באיסורין. וכן כתב הראב"ד. [ותמחו בתוס' הרי לא נחלקו אם מותר לעשות כן אלא אם מועיל התנאי, והרי הלכה כשמואל בדיני ממונות. אבל הרא"ש פירש מחלוקתם האם מותר להתנות ולהיפטר מאונאה]. וכן פוסק בשאלות (בהר יג) — משום שהברייתא מסייעת לרב. והרי"ף והרמב"ם (מכירה יג, ג) נקטו לחלק בין סתם למפרש 'יודע אני...' ('יא שפסקו כרב ו"א כשמואל וכרבי יהודה. ע' בר"ן ובמפרשי הרמב"ם). ד. מוכר ולוקח שלא השתוו במחיר, ונתרצו שניהם לגמור המקח על פי שומת אדם שלישי, וכן עשו. למחר הראה הלוקח מקחו לתגר וזה שם אותו בפחות ובא עתה בטענת אונאה — הדין עמו, שלא עדיף זה מהתנאה מפורשת שאין לך עלי אונאה דקיי"ל יש לו עליו אונאה אם לא אמר בפירוש חפץ זה יודע אני ששוה מנה (עפ"י שו"ת הרא"ש קב, ג).

התנה בלשון זו: 'על מנת שאין בו אונאה' — הרי יש בו אונאה.

רש"י מפרש שאין בלשון זו מחילה אלא להפך, לשון תביעת אונאה; ע"מ שאין בו אונאה מכר לו, והרי יש בו ומקח טעות הוא, ואם רצה לחזור חוזר לגמרי. [נראה, דוקא באומר 'על מנת' אבל אם מבטיחו שאין בו אונאה, הואיל וזה חייב להחזיר האונאה, אין סברא לבטל המקח, שהרי לא התנה בפירוש ומסתמא ניחא לכל אדם לקיים המקח ולקבל הונאתו. ויש לדמות זאת למי שאמר לאשתו בשעת קדושין יש לי בנים כדי שלא תודקק ליבום, שגם אם אין לו — חלים הקדושין, כמבואר בקדושין סד. וברש"י. וניחא בזה מה שהעיר בספר אילת השחר].

ויש מפרשים שלכך אין תנאו קיים, מפני שהתנה כנגד הדין עצמו, כאומר לא יהא במקח זה דין אונאה, ולאז כל הימנו לבטל דין תורה (עפ"י רשב"ם רמב"ן ועוד. וכן הביאו הראשונים בשם רש"י במכות. וע' גם תשב"ץ ח"א צד).

ד. הנושא הנותן באמנה — אין לו עליו אונאה.

רש"י מפרש שנותן סחורתו לאחד כדי שימכרנה עבורו במחיר שיוכל, והלה יתן לו בזמן מסוים את כל המעות שיקבל [בניכוי שכר טירחה והוצאות הובלה ואיחסון, כדלהלן]. וכיון שסמך עליו, אין יכול לתובעו מכרת בדמים מועטים משווי הסחורה האמיתי. וכן להפך, אם מכר בדמים רבים, צריך ליתן לבעל הסחורה כל הדמים שקבל. ורבנו חננאל מפרש: מי שאמר לחברו בכך וכך קניתי הסחורה, והלה מאמינו ונותן לו בעדה אותו סכום ומעט יותר — אין לו ללוקח טענת אונאה על המוכר (וכן פירש הרמב"ם. וכן נקטו בתוס' וש"ר. וקרויב לזה ברמב"ן).

שנו חכמים: הנושא ונותן באמנה, כשקונה סחורה טובה ורעה, יחשב שניהם בחישוב אחד ולא יחשב את הרע באמנה ואת היפה בשוה. וכשמחשב, הרי הוא מביא בחשבון את שכר הכתף, הגמל והפונדק, אבל לא שכר טרחתו, שזה כבר קבל מבעל הסחורה.

לפרש"י, הנידון הוא משום איסור רבית; שאם נותן לחברו סחורה טובה ורעה למכור, והטובה נמכרת בשווייה מיד והרעה מעט מעט, והרי הלה משלם לו בזמן מאוחר על הכל — נמצא זה טורח עבורו במכירת הרעה בשכר המתנת המעות של היפה. אלא יחשב הכל באמנה [כלומר למכור במה שיוכל ויביא לבעל-הסחורה כל הכסף שקיבל, ויטול ממנו שכר טרחה קבועה] או הכל בשוה — מוכר לו הכל בסכום מסויים, והרי מעתה הסחורה שייכת למקבל, ומה שירויח זה מעתה — שלו].

ורבנו חננאל פירש שהמוכר באמנה ללקוחות, והרי קנה סחורה טובה ורעה כאחת, כשאומר להם כמה הוציא על קניית הסחורה, צריך לחשב כל סוג לבדו, מחיר לרעה ומחיר לטובה, שאל"כ נמצא מוסיף על המחיר של הרע ומאנה את הלוקח. [ואם בא למכור כולה כאחת, יכול לחשב לפי הסכום הכולל שהוציא עליה בקנייתו]. וכשהוא אומר ללוקח הוצאותיו, יכליל בהן הוצאות ההובלה והאיחסון אבל לא שכר טירחתו, שזה הלא כבר קיבל מבעל הסחורה.

דפים נא — נב

ק"ח. מטבע שנפתחה —

א. מה דינה ושיעוריה לענין אונאה?

ב. עד כמה תיפחת ויהא רשאי לקיימה?

ג. מה דינה לענין פדיון מעשר שני?

ד. מה דין מטבע שנפסלה לענין קבלת טומאה?

א. כמה תהא הסלע חסירה ויהא בה אונאה — רבי מאיר אומר (וכן מתפרשת סתמא דברייתא לרבא): ארבע איסרות (= אחד חלקי 24). רבי יהודה אומר: ארבע פונדיונות (= אחד חלקי 12). ורבי שמעון אומר: שמונה פונדיונות (= שתות).

לפרש"י משמע שלאביי אין איסור להוציא סלע שנפתחה אלא אם נפתחה פחות משיעורים הללו איסור. ורבא חולק וסובר שאפילו נפתחה משהו משיעורים הנ"ל איסור. והתוס' חולקים ומפרשים שלכל הדעות כשנפתחה בכדי אונאה — איסור למכרה ביפה. ואולם אם בדעתו להחזיר האונאה, לאביי מותר להוציאה אם לא נפתחה משיעור אונאה